

تفسیر روان و ساده قرآن کریم
قسمت ششم، سوره حمد

ذکر کتاب

درس گفتارهای
استاد سید هادی عظیمی

بهار ۱۴۰۳

موسسه فرهنگی

شماره ثبت: ۱۳۶۰

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا
أَبِي الْقَاسِمِ الْمُصْطَفَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ
الطَّاهِرِينَ وَ الْمَعْصُومِينَ الْمُقَرَّبِينَ، سَيِّمًا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي
الْأَرْضِينَ وَ اللَّعْنُ الدَّائِمُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ.

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

خلاصہ قسمت قبل

در برنامه تفسیر روان و سادہ‌ای کہ شروع کردیم، بہ آیہ
چہارم از سورہ حمد رسیدیم: «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ».

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ،
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» (حمد ۱-۴)

گفتیم در این سورہ باید بہ این نکات توجہ کنیم:

اولاً؛ ہمیشہ سپاسگزار باشیم؛ یعنی نعمت‌های خدا و
داشته‌هایی را کہ خدا بہ ما دادہ، ببینیم. ہم
داشته‌هایی کہ امروز داریم، ہم آنچه را کہ خدا بعداً
می‌خواهد بہ ما بدهد کہ بی‌نهایت است.

ثانیاً؛ توجہ کنیم بہ اینکہ خدا پروردگار و پرورش‌دهندہ
ماست و اگر چیزی بہ ما نمی‌دهد، یا ندادہ، یا اجازہ

نداده که ما در این دنیا به آن دست بزنیم، کارش مثل یک مادری که وقتی قرار است شب بچه‌هایش را به یک مهمانی باشکوه که پر از غذاهای رنگین است ببرد، مدیریت می‌کند که بچه‌ها حداقل دو سه ساعت قبل از شام چیزی نخورند تا اشتهايشان کور نشود. این که بچه‌ها مثلاً هله‌هوله یا غذای مانده‌ای را بخورند و شب از غذاهای آن مهمانی محروم شوند، مادر را آزار می‌دهد. مادر می‌گوید: «من دلم می‌خواهد شما گرسنه باشید که آنجا سر سفره غذا را با لذت بخورید». مادر این‌طور مدیریت می‌کند تا بچه‌ها بیشترین لذت را ببرند.

خدا هم پروردگار ماست. اگر چیزی به ما نمی‌دهد، یا نداده، یا اجازه نداده که ما در این دنیا به آن دست بزنیم، مثلاً خیلی از چیزهایی که خدا برای ما حرام کرده، مانند شراب، گوشت خوک، تماس با نامحرم، نگاه به نامحرم، دروغ و غیبت، برای این است که این کارهای حرام اشتهای ما را نسبت به آن بی‌نهایتی که می‌خواهد در آینده و در آخرت به ما بدهد، کور می‌کند.

حکمت احکام

حرام‌های الهی ما را در مسیر رسیدن به بی‌نهایت متوقف می‌کند، بلکه به عقب برمی‌گرداند. انجام واجبات ما را حرکت می‌دهد. مستحبات در این مسیر، حرکت ما را سریع‌تر می‌کند. مکروهات حرکت ما را متوقف نمی‌کند،

ولی گند می‌کند. این که احکام را این‌طور برای ما واجب و حرام و مستحب و مکروه و مباح قرار داده شده، به خاطر ربوبیت خداست. یکی از معانی «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» این است: خدا دارد ما را مدیریت می‌کند، برای ما ربوبیت می‌کند که ما را به آن بی‌نهایتی که برایش خلق کرده، برساند. خدا لحظه‌ای از ما غافل نیست.

رَبِّ الْعَالَمِينَ لحظه‌ای غفلت ندارد

ثالثاً؛ هر چند که بنای ما بر خلاصه‌گویی و عدم تکرار مباحث گذشته است ولی حیفم می‌آید درباره معنای «رَبِّ الْعَالَمِينَ» این مطلب را نگویم. روزی خدا به حضرت موسی علی نبینا و آله و علیه السلام خبر داد برای کوچ به عالم برزخ آماده باش. می‌خواهم جانت را بگیرم. عرض کرد: خدایا، من هنوز بچه کوچک دارم. من می‌ترسم که این بچه بعد از من بی‌سرپرست باقی بماند. خدا در اواخر عمر به حضرت موسی یک بچه داده بود. خدا فرمود: «موسی، بیا کنار این برکه، عصای خود را به آب بزن» موسی عصا را به آب زد و آب عقب‌نشینی کرد و قسمتی از برکه خشک شد. خدا فرمود: «این سنگ کف برکه را بردار زیرش را نگاه کن» موسی برداشت و یک سوراخ ریز در آن دید. خدا فرمود: «بین درون این سوراخ چه خبر است؟» موسی نگاه کرد و گرم‌ریزی را در سوراخ دید که می‌غلطد. خدا فرمود: «موسی، من

از این کرم ریز در عالم غافل نیستم و رزق او را می‌دهم. من رب او هم هستم. به او هم توجه می‌کنم. چطور وقتی به همه مخلوقاتم این قدر توجه دارم از فرزند تو غفلت می‌کنم؟»

وقتی می‌گوییم «رَبِّ الْعَالَمِينَ»، یعنی خدا از آن کرم درون سوراخ سنگ هم غافل نیست.

بعضی‌ها می‌گویند خدا ما را یادش رفته. اینها به مفهوم «رَبِّ الْعَالَمِينَ» توجه نمی‌کنند. مگر می‌شود خدا کسی را فراموش کند؟ مگر می‌شود خدا بنده‌ای را نبیند؟ خدا بندگانش را همیشه و در هر لحظه می‌بیند و یک لحظه هم غفلت نمی‌کند. توجه کنید این که می‌گوییم خدا می‌بیند. نه این که مثلاً روزی چند بار یا سالی چند بار ما را می‌بیند؟ نه. خدا در تمام عمر ما، از لحظه‌ای که روح ما به وجود آمده تا ابد، یک لحظه از انسان غفلت نمی‌کند. یک لحظه حواسش را از ما دور نمی‌کند. بله، اینکه ما خدا را رب خودمان بدانیم، این مفاهیم را برای ما به ارمغان می‌آورد که حواسمان باشد خدا یک لحظه هم از ما غفلت نمی‌کند.

سپاس‌گزاری از خداوند

رابعاً؛ همیشه باید از این خدایی که «رَبِّ الْعَالَمِينَ» است ممنون باشیم. همیشه باید سپاس‌گزارش باشیم. خدایا، شکر. تو چقدر خوبی. چقدر چیزهای خوبی به

ما دادی. ای «رَبِّ الْعَالَمِينَ»، ای کسی که مهربانی، ای کسی که معدن بی‌نهایت مهربانی هستی و ربوبیت هم بر اساس مهربانی‌ات است. «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» هستی.

راه‌کار درک مهربانی بی‌نهایت

خامساً؛ گفتیم توجه به این مسئله خیلی مهم است که ما اگر بخواهیم مهربانی بی‌نهایت خدا را درک کنیم، باید به این مسئله توجه کنیم که او «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» است. خدای متعال، آن مهر بی‌نهایتش را در ملکوت، در روز قیامت در اختیار ما قرار می‌دهد. عرض کردیم که روز قیامت روز جشنی است که خدای متعال برپا کرده تا ظرف مخلوقاتش، یعنی انسان و جن و ملائکه را از لذت بی‌نهایت پر کند. البته ظرف‌آنها را پر می‌کند که با رفتن از مسیری که خدا به آنها گفته، ظرفیت لازم برای دریافت بی‌نهایت را به دست آورده‌اند. قیامت آن لحظه موعود است که همه سر سفره بی‌نهایت خدا می‌نشینند و خدا مهر بی‌نهایتش را آنجا نشان می‌دهد.

آنجا خدا «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» است یعنی چه؟ یعنی همه چیز دست خداست. آنجا هیچ کسی نمی‌تواند به ما آنچه را که خدا می‌خواهد عطا کند، بدهد. آنجا می‌فهمیم که مالک واقعی خداست. توجه به «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» خیلی به درد ما می‌خورد. توجه به این که ما در دنیا ربوبیت خدایی را می‌پذیریم که هم رحمان و رحیم

است و هم «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ»، در وجود ما اشتیاقی ایجاد می‌کند که ما خدایی داریم که «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» است در حالی که خدایان دروغین در قیامت هیچ قدرتی ندارند و این توجه، ابهت تمام فرعون‌ها و نمرودها و بت‌ها و ابرقدرت‌های دیروز و امریکا و اروپای امروز و نظام لیبرال دموکراسی را در چشم ما از بین می‌برد.

از این کسانی که این ابرقدرت‌ها و خدایان دروغین را می‌پرستند باید پرسید که آنچه را که شما برای خودتان خدا قرار دادید و به سوی او حرکت می‌کنید تا به او برسید، آیا رحمان و رحیم است؟ معدن بی‌نهایت عشق و محبت بی‌نهایت است؟ نیست. «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» است؟ این ابرقدرت‌ها، چه ابرقدرت‌های گذشته، چه ابرقدرت‌های امروز. آیا در قیامت مالک چیزی هستند؟ قرآن درباره روز قیامت می‌فرماید: «ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ؛ يَوْمَ لَا تَمَلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَ الْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ». (انفطار: ۱۸ و ۱۹) روز قیامت روزی است که هیچ مالکیتی برای هیچ‌کس وجود ندارد و هیچ‌کس اراده و اختیار چیزی را ندارد. هیچ‌کس نمی‌تواند آنجا برای کسی کاری کند. آنجا فقط خدا می‌تواند برای ما کاری بکند. «وَ الْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ». آن روز همه کارها دست خداست. چرا این را می‌فرماید؟ برای اینکه عده‌ای فکر می‌کنند کارها امروز به دست دیگران است. کار به دست رئیس

است. کار به دست، پدرم است. کار دست استاد است. کار دست پول است. کار دست، این واسطه‌هاست. کسانی که فکر می‌کنند واسطه‌ها کارهای هستند، دلشان را خوش می‌کنند به اربابانی غیر از خدا، اینها روز قیامت می‌فهمند: عجب، چه اشتباهی کردیم! اینجا همه کاره خداست. ای کاش در مسیر خدایی حرکت می‌کردیم که در قیامت همه کاره است. این اربابانی که ما در دنیا داشتیم، این ابرقدرت‌ها، که ما گمان می‌کردیم در دنیا همه کاره اینها هستند، در قیامت خودشان چقدر ذلیل و ضعیفند و هیچ کاره‌اند. آنجا پشیمان می‌شوند که ای کاش به سوی این ارباب‌های دروغین حرکت نمی‌کردند. ای کاش به سوی خدا حرکت می‌کردند.

مالک یوم الدین و پوچی قدرت غیر خدا

«وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ» یعنی چه؟ در این دنیا می‌گویند: «آقا، همه کاره آمریکاست، همه کاره ابرقدرت‌ها هستند. ما کاری نمی‌توانیم بکنیم. مگر می‌توانیم در مقابل ابرقدرت‌ها مبارزه و مقاومت کنیم؟ تحریم‌مان می‌کنند. بمب هسته‌ای دارند، می‌زنند، نابودمان می‌کنند.» این حرف‌ها دقیقاً مخالف با این مفهومی است که از این آیه برداشت می‌شود. کسی که «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» را به درستی بفهمد، هیچ‌وقت این حرف‌ها را نمی‌زند.

آن کسی که نماز می‌خواند و آیه «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» را در سوره حمد ذکر می‌کند، اگر به درستی به مفهوم

«مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» برسد، هیچ وقت در دنیا نمی گوید ابرقدرت ها همه کاره اند. می گوید: ابرقدرت ها هیچ وقت «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» نیستند. گیرم که در دنیا در دست شان اسباب و علی هم باشد. خدا به آنها اجازه داده که از امکانات هستی استفاده کنند تا بعداً به آنها بگویند: با همه این امکاناتی که داشتید نتوانستید حریف مؤمنین بشوید و مؤمنین را شکست دهید. دیدید نتوانستید در مقابل قدرت ایمان پیروز بشوید.»

توجه به قدرت خداوند

دنیا که باشگاه و عرصه امتحان است. خدا دست اینها را در دنیا پر می کند. اما حالا که دستشان پر است، نباید گمان کنیم که همه کاره هستند. اینها همه کاره نیستند. «وَ الْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ» همه کاره خداست. خدایی باید پرستیده شود، یعنی به سویش حرکت شود که «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» باشد.

در قیامت معلوم می شود که تمام این قدرت های مادی پوشالی است. چه ابرقدرت ها، چه این واسطه ها، چه حتی نیروهای درونی خودمان که فکر می کردیم چون من باهوشم، چون من استعداد دارم، چون توانمندی دارم، خودم این را به دست آوردم، این مال من است. نه، اینها هیچ کدام مال تو نیست.

قیامت نگاه کن بین تو چه داری. هیچی نداری. «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» خداست. آنجا اگر خدا چیزی به تو داد، آن وقت تو داری. اگر تو آنجا این ظرفیت را ایجاد نکرده باشی که خدا بی نهایت به تو بدهد، آنجا هیچی نداری. این کلمه «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» خیلی از مشکلات فکری و اعتقادی را حل می کند و نکات بسیار زیادی در آن هست.

انذار عاشقانه

یک نکته دیگر هم در «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» هست که باید دقت کنیم. بعضی از مفسرین اشاره کرده اند یک نوع انذار در «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» هست. بله، اما چگونه باید به این انذار توجه شود تا موجب علاقه بیشتر من به خدا شود، نه باعث دوری من از خدا؟ ما اگر نسبت به روز قیامت هم بخواهیم توجه کنیم و احیاناً بترسیم از این که نکند آنجا دستمان خالی باشد، وقتی می بینیم که این آیه را خدا بعد از «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» می آورد اشعار به این دارد که این انذاری که خدا در این آیه به ما می دهد هم باید انذار عاشقانه باشد؛ چون مبنای برپایی روز قیامت از مهر و محبت خداست. اگر خدا نمی خواست به ما بی نهایت بدهد، قیامتی هم ایجاد نمی شد.

توجه کنید همه آن چیزهایی که قرار است روزی ما با آن روبرو شویم، به خاطر این است که خدا می خواهد به ما بی نهایت بدهد. بله، روز قیامت ترس هم دارد.

باید بترسیم. اما چگونه و از چه بترسیم؟ از این بترسیم که خدا روز قیامت می‌خواهد همه را در آتش جهنم بریزد؟ نه. از این بترسیم که روز قیامت خدا به من نگاه مهربانانه نکند.

خدا «**مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ**»، همه کاره است. اگر خدا در آن میهمانی باشکوه به من نگاه نکند، این بزرگترین عذاب در روز قیامت است. اگر هم از جهنم می‌ترسیم، ترسمان به این شکل باید باشد که از این بترسیم که آنجا از خدا دور بیفتیم و خدا به ما نگاه مهربانانه نکند.

قیامت تجلی رحمت خدا

خدا را یک موجودی نبینم که قیامت برپا کرده تا ما را بسوزاند. نه، خدا را این‌طور ببینم که «**مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ**» است. روز قیامت را ایجاد می‌کند تا تمام کسانی که دل‌هایشان را آلوده کردند و حالا قرار است سر سفره بی‌نهایت خدا بنشینند، پاک کند. این ظرفی که قرار است خدا در آن بی‌نهایت را بریزد، باید شستشو داده و پاک شود. کجا؟ در روز قیامت. بناست با هول و هراس قیامت، اگر نشد با جهنم، این آلودگی‌ها از بین برود و ظرف دل و وجود ما تمیز شود تا سر سفره بی‌نهایت خدا که می‌نشینیم، لذت ببریم. اگر روز قیامت نبود، آلودگی‌های ما تا ابد باقی می‌ماند و ما هیچ‌وقت پاک نمی‌شدیم و از آلودگی‌های خودمان زجر می‌کشیدیم.

نگاہ عاشقانه به قیامت

اما خدا روز قیامت را برپا کرده تا ما در آن روز پاک شویم. نگاهمان به روز قیامت این باشد که خدا «مَالِكِ یَوْمِ الدِّینِ»، به این شکل ببینیم که خدا روز قیامت را برپا کرده تا همه آلوده‌ها را ببرد در یک حمام گرم و داغ، تمیز کند و بعد سر سفره بی‌نهایتش بنشانند. این نگاه، نگاه عاشقانه است. و عشق ما را به خدا بیشتر می‌کند.

ان شاء الله در جلسات بعد بتوانیم ادامه آیات سوره حمد را خدمتتان تقدیم کنیم.
والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته.